
Eliitti murroksessa

Jaana Gluschkoff: Murtuva säätyvalta, kestävä eliitti. Senaattori Lennart Gripenbergin sukupiiri ja sääty-yhteiskunnan muodonmuutos. SKS, Bibliotheca Historica 112, Helsinki 2008. 425 s.

■ Uuden aallon eliittitutkimus on avannut tuoreita näkökulmia muun muassa siihen, miten suomalaisen yhteiskunnan rakentamista on eri aikoina johdettu ja ohjattu. Eliitteihin kiteytyy erityisen kiinnostava kysymys siitä, millainen on yhteiskunnallisen vallan ja sosiaa-

listen verkostojen sisällä välittyvän ”näkyttömän” sosiaalisen pääoman suhde. Vaikeasti hahmotettava sosiaalinen pääoma on selvästikin kestävä voimavara. Sitä siirretään sukupolvelta toiselle, ja sitä voidaan myös joustavasti hyödyntää uusilla vallankäytön areenoilla, mikäli vanhat toimintakentät syystä tai toisesta sulkeutuvat.

Jaana Gluschkoffin mittava ja kunnianhimoisesti toteutettu väitöstutkimus peilaa tärkeää mutta melko vähälle huomiolle jäänyttä suomalaisen säätyyhteiskunnan hajoamista tai oikeammin muodonmuutosta, kuten hän sitä osuvasti kutsuu. Työ käsittelee sitä, miten vuosisatoja sosiaalisen hierarkian huipulla vaikuttaneet aateliset ja muut eliitin jäsenet kykenivät säilyttämään asemansa tilanteessa, jossa yhteiskunnan modernisoitumisen myötä vanha valta-asema ei enää ollutkaan itsestäänselvyys. Gluschkoff kysyy, miten jopa vuosisatojen aikana koottu sosiaalinen pääoma voitiin siirtää seuraaville sukupolville, vaikka yhteiskunta muuttui ennen kokemattoman nopeasti, samalla kun vanhat perinteet katkeilivat kaikkialla. Tehtävänasettelu on tärkeä ja perusteltu niin eliitti-, verkosto- kuin modernisaatiotutkimuksen kannalta.

Tutkimuksen hallitsevana keskushahmona on yksi henkilö, senaattori Lennart Gripenberg, vaikka häntä edeltäneet Nybergien ja Gripenbergien sukuverkostot ovat myös esillä. Lennart Gripenberg on osuva esimerkkitapaus: hän oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa mukana monessa merkittävässä, mitä moderni-

soituvassa Suomessa oli usealla rintamalla käynnissä. Väitöskirjassa on kyse paljon enemmän kuin perinteisestä henkilö- tai sukuhistoriasta. Gluschkoff keskittyy Gripenbergin, hänen sukunsa ja muiden toimijoiden välisiin sidoksiin, ei pelkästään kohdehenkilöön sinänsä. Väitöskirja ottaa kantaa yhteen yhteiskuntatutkimuksen keskeisistä ikuisuusongelmista, yksilön ja rakenteen suhteeseen, siihen, miten yksilöitä on mielekkäintä tarkastella osana ympäröivää yhteiskuntaa. Gluschkoffin ratkaisu on keskittyyä yksilöitä yhdistäneisiin verkostosuhteisiin. Lähtökohta on kiinnostava, ja se tarjoaa uudentyyppisen näkökulman säätyläisten elämää ehdollistaneisiin rakenteisiin.

Tutkimus kartoittaa eliitin ympärillä vaikuttaneita rakenteellisia voimia tukeutumalla niin talous- ja poliittisen historian kuin osin kulttuurihistoriankin tarjoamiin mahdollisuuksiin. Työ avautuu koko matkan tutkimusongelman kautta, joskin laveana ja joskus sivupoluillekin eksyen. Lähes ”totaalihistoriallinen” ote on kuitenkin enemmän vahvuus kuin heikkous. Gluschkoff on poikkeuksellisen luontevasti onnistunut ottamaan huomioon kontekstin, jossa kohdehenkilö on toiminut. Työssä on ratkaistu hyvin ongelma, miten sitoa yksilö osaksi muuta yhteiskuntaa ja miten yhdistää henkilö- ja sukuverkostot laajempaan makrotason yhteyteensä. Yhteiskuntahistoriallisen tason läpikotainen hallinta on eduksi siksikin, että se oli toimintakenttä, jossa sosiaalista pääomaa hyödynnettiin ja

osin myös uusinnettiin. Sijoittamalla henkilöt aidosti kontekstiinsa Gluschkoff on kyennyt nostamaan vaikeasti haavoittavan sosiaalisen pääoman ilmentymät näkyviksi.

Väitöskirjan lähde- ja kirjallisuus pohja on runsas eikä juuri jätä toivomisen varaa. Gripenbergin suvun omat aineistot ovat antaneet mahdollisuuden puretua tutkimuskysymyksiin tavalla, mihin pelkät julkiset arkistot eivät riittäisi. Gluschkoff on osannut tulkita lähteitään ja lukea myös sen, mitä rivien väleissä on sanottu. Tekstissä tämä näkyy useina oivaltavina johtopäätöksinä, mikä kertoo tutkimuskohteen ja hänen toimintaympäristönsä perinpohjaisesta sisäistämisestä. Puutteena on eräiden julkisten arkistojen hyödyntämättä jättäminen. Ainakin kattavien Puuvillatehtaiden Yhtymän sekä muun muassa Tampereen Puuvilla Oy:n arkistojen avulla kuvaa Gripenbergin verkostoitumisesta olisi voinut edelleen syventää.

Kirja koostuu enemmän tai vähemmän kronologisessa järjestyksessä toisiaan seuraavista luvuista. Rakennetta voi pitkän tarkastelujakson vuoksi pitää perusteltuna. Pienistä lukuja erottavista katkoksista huolimatta esitys pysyy hyvin kirjoittajan käsissä. Asioiden hallintaa korostaa työn tavattoman laaja henkilömäärä: hakemistossa on tuhatkunta nimeltä mainittua henkilöä. Luettavaa olisi tosin kohentanut, jos työn luonteeseen olennaisesti kuuluvien avioliitto- ja muiden sukulaisuussuhteiden kuvausten tueksi olisi laadittu sukutauluja. Kielellisesti Gluschkoffin teksti on sujuvaa

ja paikoin jopa tyylikästä. Lainauksia kirjassa on käytetty taiten, mikä luo ajankuvaa antamalla kohteille näiden oman äänen. Tätä vielä täydentää runsas kuvitus. Huolellista kokonaiskuvaa verottavat kielelliset lapsukset, joita on ehdottomasti liikaa; tekstissä on horjuvuutta niin pilkkujen ja taivutuspäätteiden käytössä kuin sanojen yhteen ja erilleen kirjoittamisessa.

Asettamiinsa kysymyksiin Gluschkoff vastaa vakuuttavasti. Hän ei tyydy kuvailemaan aatelin verkostoitumista ja esimerkiksi sukuja toisiinsa yhdistäneitä lukemattomia avoliittositeitä, vaan hän pureutuu runsaan lähdeaineiston ja laajan yhteiskuntahistoriallisen kontekstin avulla verkostojen sisäiseen dynamiikkaan ja siihen, miten sosiaalista pääomaa todellisuudessa siirrettiin. Gluschkoff osoittaa, että yksilölliset kyvyt ja etenkin koulutukseen pohjautuvat taidot alkoivat 1800-luvulla yhä enemmän korvata säätyaseman perinteistä painoarvoa. Yksi keskeisiä tuloksia on myös havainto, että Venäjän keisarikunnan virkakoneisto tarjosi eliitille houkuttelevia uramahdollisuuksia, joihin suomalainen aateli innokkaasti tarttui. Tässä ja monissa muissa kohdissa väittelijä oikoo ja tarkentaa aikaisempia käsityksiä, vaikkei juuri käytäkään näin avautuvia mahdollisuuksia keskustella aikaisemman tutkimuksen kanssa.

Havainnot ainakin tutkittujen kahden suvun osalta puoltavat johtopäätöstä, että eliitti kykeni onnistuneesti siirtämään ja uusintamaan sosiaalista pääomaansa myös murros-

vaiheissa. Vaikka hallitsijat vaihtuivat ja maailma teollistui, säätyläiseliitti pysyi. Aseman säilyttäminen muuttuvissa oloissa edellytti uudenlaisia selviytymisstrategioita, mutta sosiaalisen taustan tuomat verkostot ja sosiaalinen pääoma muodostivat menestymiselle vankan perustan. Avoimeksi tosin yhä jää, missä määrin tuloksia voidaan yleistää muihin samana aikana eläneisiin säätyläisiin. Gluschkoff ei valitettavasti esitä omien tulostensa pohjalta vertailuja muiden maiden eliittien selviytymisstrategioihin. Eliitin kansainvälisen verkostoitumisen sekä esimerkiksi ulkomaisten opintojen vuoksi tämä olisi ollut erityisen kiinnostavaa. Aikaisempaa tutkimusta Pohjois-Euroopasta ja muualtakin on sen verran, että vertailulle olisi ollut edellytyksiä.

Tutkimuksessa ei hyödynnetä verkostoihin ja sosiaaliin pääomaan liittyvää laajaa käsitteellistä ja teoreettista keskustelua, vaikka nämä ovat tutkimuksen avainkäsitteitä. Nyt käsitteisiin viitataan pitkin matkaa, mutta niin epämääräisesti, että johtopäätökset jäävät tältä osin tarpeettoman hataralle pohjalle. Pinnalliseksi jäävän käsitteiden määrittelyn ohella samastakin käsitteestä käytetään erilaisia versioita. Sosiaalista pääomaa Gluschkoff kutsuu välillä ”aineettomaksi” tai ”henkiseksi” pääomaksi, vaikka hän puhuu samasta asiasta. Käsitteiden eksplisiittisempi pohdinta olisi tuonut tutkimukseen syvyyttä ja antanut tilaisuuden analysoida sosiaalisen pääoman ja verkostosuhteiden merkitystä jäsennellymmältä perustalta.

Samalla olisi ollut mahdollista pelata oman lähdeaineiston tuottamia havaintoja yleisempään sosiaalista pääomaa, verkostoja ja eliittejä koskevaan tutkimukseen. Eräs mahdollisuus olisi ollut nostaa käsitteet empiirisiksi tutkimuskysymyksiksi. Runsa lähdepohja olisi antanut eväät osoittaa, millaisina historiallisina ilmiöinä ”eliitti”, ”sosiaalinen pääoma” tai eliittiä koossa pitäneet ”verkostot” tutkimusjakson aikana näyttäytyivät.

Näistä puutteista huolimatta Gluschkoffin väitöskirjatutkimuksen vahvuudet ovat kiistatomat. Tutkimus nostaa hienosti esiin monitahoiset, eliittiä koossapitäneet verkostot, ja myös pitkään tutkimusjaksoon tukeutuen osoittaa niiden painoarvon tarkasteltavien sukujen ja erityisesti Lennart Gripenbergin kulloisissakin vaiheissa. Kyse ei ole rajatulla aineistolla tehdystä läpileikkauksesta, vaan huomattavan paljon vaivaa vaatineesta pitkän aikavälin muutosanalyysistä. Erityisenä ansiona on mainittava tutkimuksen maantieteellinen kattavuus ja maiden rajat vaivatta ylittävä luonne, mikä ei kansallisesti painotuneessa historian tutkimuksessa ole tavallista. Väitöskirja liikkuu suvereenisti laajalla alueella Helsingistä ja Viipurista Ouluun, Pietarista ja Varsovasta Tukholmaan. Vaativasta aiheestaan huolimatta väittelijä on onnistunut työssään pääosin moitteettomalla, kielellisesti tyylikkäällä ja monia oivalluksia tuottaneella tavalla. Väitöskirjalla tulee olemaan painava sijansa eliittien ja sääty-yhteiskunnan tutkimuksessa.

Mika Kallioinen